

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében

EFOP-1.12.1-17-2017-00003

Készült az EFOP-1.12.1-17-2017-00003 *„Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében"* projekt keretében.

Felelős szerkesztő: Szász Jenő

Szerkesztette: Dr. Péti Márton és Borbély Mátyás

Közreműködött: Balassa Endre, Bánhidai Csilla, Barkaszi Levente, Beszédes Nimród Attiláné, Borbándi Erik, Borbély Mátyás, Corey Éva Beáta, Csomai Emőke, Gabri Rudolf, Gubík László, Hanyecz Adél, Hegyi Sándor, Horkay Nándor, Ivanics Anna, Korzenszky Tamás, Körmöczi Gábor, Kőrösi Dalma, Kővágó Zsófia, Kudlotyák Krisztina, Megyesi Zoltán, Molnár János, Mozga Gábor, Nagy Balázs Béla, Nagy Szabolcs, Pál Enikő, Pásztor Zsolt, Péterfi Petra, Ress Boglárka, Schwarcz Gyöngyi, Szabó Balázs, Szelei Edit, Szigethy Géza Attila, Zsonda Márk,
Ágyas Réka, Bakk Miklós, Csata Zsombor, Dakos János, Farkas György, Füzesy Frigyes, Greksza Attila, Kormányos-Katona Gyöngyi, Lakatos Artur, Nagy Benedek, Palotás József, Palusek Erik, Suhajda Attila, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Török Ibolya, Zsombori Zoltán.

Közreműködő szakmai szolgáltatók: *Agrárgazdasági Kutató Intézet, EUROTERV 2002 Üzleti és Területfejlesztési Tanácsadó Kft., HROD Emberi Erőforrás és Szervezetfejlesztési Kft., Interrégió Fórum Egyesület Nonprofit Kft., Kisléptékű Termékelőállítók és Szolgáltatók Országos Érdekképviseletének Egyesülete, dr. Koós Tamás vállalkozó, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Market Insight Kft., Pannon.Elemző Iroda Kft., „Transylvania Inquiry" S.R.L. Magyarországi Fióktelepe*

Kiadja: Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Budapest, 2019

„Minden magyar felelős minden magyarért."

Szabó Dezső

Köszöntő

A magyar nemzet egyetlen egység, nincs külön határon túli és magyarországi magyar ügy, csak egy magyar ügy van. Ennek és a fenti Szabó Dezső-i gondolatnak megfelelően a Nemzetstratégiai Kutatóintézet fennállása óta szorgalmazta a Magyarország számára rendelkezésre álló uniós fejlesztési források határokon átnyúló felhasználásának megvalósítását, magyarán az uniós forrásoknak a nemzetegyesítés szolgálatába való állítását.

A 2014–20 programidőszakban az európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásáról szóló tervekbe és jogszabályokba bekerültek javaslataink. Így a Kohéziós Politika magyarországi tagállami forrásaiból megvalósulhatnak olyan fejlesztések is, amelyek kitekintenek az ország határain túlra is, az összmagyarság javát szolgálva.

A magyarországi társadalmi és területi egyenlőtlenségeket is csak Kárpát-medencei léptékben, Kárpát-medencei összefüggésekben kell és lehet kezelni. E kiadványban ismertetett projektünk is ilyen törekvéseket szolgál magyarországi és külhoni magyar kutatásokkal és kísérleti fejlesztésekkel, az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program támogatásával. Mindez hozzájárul a szülőföldön való megmaradás nemzetstratégiai doktrínájának érvényesítéséhez és a magas szintű fejlesztési terveink (Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció, Partnerségi Megállapodás) Kárpát-medencei céljaihoz is: a külhoni magyarsággal való kapcsolatépítéshez és a szomszédos országokkal közös, kölcsönös előnyökre építő fejlesztésekhez.

Kiadványunk röviden bemutatja a projekt legfontosabb eredményeit, melyek éveken át hivatkozási alapot képezhetnek hazai és Kárpát-medencei kutatásokban.

Szász Jenő
a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

1. A projekt bemutatása

Kedvezményezett: Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Konzorciumi tag: Interrégió Fórum Egyesület Nonprofit Kft.

Projekt címe és azonosítószáma: Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében (EFOP-1.12.1-17-2017-00003)

Teljes költségvetése: 440 000 000 Ft

Futamideje: 2018. január 1. – 2019. december 31.

A projektet finanszírozó pályázati felhívást a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) kezdeményezte és az Emberi Erőforrás Operatív Program (EFOP) támogatja. E sajátos logikájú támogatások **célja, hogy Kárpát-medencei és külhoni magyar kitekintésű műveletekkel járuljon hozzá a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenéséhez, elsősorban az egészségügy, sport és ifjúságpolitika, kultúra, társadalmi felzárkózás és családügy területén**. E támogatásokat elsősorban az a felismerés motiválja, hogy Magyarország társadalmi-gazdasági problémái területileg úgy koncentrálódnak, hogy az érintett térségek határon inneni és határon túli részeket is magukban foglalnak. Ezt a logikát erősíti többek között a nyelvi és kulturális közösség, valamint az uniós határok átjárhatósága is. A felhívás által támogatott projektek közös ambíciója ezért a **Kárpát-medencei társadalmi-gazdasági problémák feltérképezése**, **valamint együttes kezelése** a szomszédos államok szakterületi tapasztalatainak bevonásával.

Az NSKI jelen kiadványban bemutatott projektje elsősorban a **problémák feltérképezését** ambicionálja, míg a felhívás másik négy nyertes projektjének keretében – részben a kutatási projektünk eredményeire támaszkodva – számos konkrét, Kárpát-medencei kitekintésű tevékenység valósul meg az **Állami Egészségügyi Ellátó Központ**, az **Emberi Erőforrás Támogatáskezelő**, a **Hagyományok Háza**, valamint a **Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület** vezetésével.

Kutatási projektünk a célokhoz igazodva hét főtevékenység keretében valósul meg:

1. helyzetfeltáró kutatások, felmérések a népesedési, társadalmi tendenciák kimutatása érdekében;
2. helyzetfeltáró kutatások, elemzések a foglalkoztatás és foglakoztathatóság makroregionális, határon átnyúló tényezőinek, tendenciáinak kimutatására;
3. határon átnyúló foglalkoztatási modellek kidolgozása, mintaprogram(ok) kísérleti megvalósítása;
4. a szociális gazdaság határon átnyúló lehetőségeinek vizsgálata;
5. közösségi alapú foglalkoztathatóságot elősegítő jó gyakorlatok gyűjtése, megosztása;
6. hagyományokon alapuló közösségfejlesztő rendezvények (konferenciák, workshopok) megtartása, jó gyakorlatok tapasztalatok megosztása;
7. kutatási eredményeken alapuló fejlesztési tematikák, javaslatok kidolgozása a magyarországi határ menti területek számára.

2. A projekt eredményei

2.1 Helyzetfeltáró kutatások, felmérések a népesedési, társadalmi tendenciák kimutatása érdekében

A társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló, Kárpát-medencei kitekintésű műveletek sikerének elengedhetetlen feltétele a **teljes Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzetének, pozícióinak minél részletesebb, mélyrehatóbb és átfogóbb feltérképezése**. A főtevékenység keretében ezt lehetővé tevő alapkutatások valósulnak meg:

- A Kárpát-medencei magyarság **demográfiai helyzetfeltárása és prognózisa,** különös tekintettel **az egészségügyi állapotra, szociális helyzetre**, összehasonlításban más közösségekkel;

- A Kárpát-medencei magyarság **társadalmi-gazdasági pozíciói és prognózisa**, a Kárpát-medence és a magyarság **geopolitikai helyzete és prognózisa;**
- Részletes földrajzi bontású **információs bázisok és adatbázisok összeállítása** a magyar közösségekről;
- **Társadalmi jól-lét kutatás** nagymintás kérdőíves adatfelvétel segítségével;
- **Véleményformálók kutatása**: a Kárpát-medencei magyarság népesedési, társadalmi jövőformálásában érintett döntéshozók és véleményformálók vizsgálata.

Legfontosabb eredmények röviden:

- Kialakult a Kárpát-medencei magyarok kutatásának **elméleti, gyakorlati és módszertani kereteit összefoglaló, módszertani megalapozó anyag**;
- Elkészült a Kárpát-medencei **magyarság egészségügyi állapotának és szociális helyzetének** demográfiai szempontú előrejelzése;
- Összeállt egy részletes földrajzi bontású **Kárpát-medencei adatbázis** (kb. 20 részadatbázis, több ezer mutató, több mint 40 millió adat);
- **Nagymintás reprezentatív kérdőíves adatfelvételek** valósultak meg a Kárpát-medencei magyarok körében **társadalmi jól-lét** témakörben, összesen 2000 fős mintán;
- Megvalósult a határon túli magyar régiók véleményformálóinak kutatása négy helyszínen**.**

A Kárpát-medencei magyarság kutatásának keretei

A teljes Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzetének, pozícióinak minél részletesebb, mélyrehatóbb és átfogóbb feltérképezésének érdekében – a főtevékenység keretében megvalósuló kutatások megalapozásaként – elkészítettünk egy, a **Kárpát-medencei magyarok kutatásának elméleti, gyakorlati és módszertani kereteit** összefoglaló, módszertani megalapozó anyagot.

A dokumentum átfogóan foglalkozik a Kárpát-medencei magyarok kutatásának kérdéskörével, melynek során

- részletesen bemutatja a szomszédos országokban fellelhető – a Kárpát-medencei magyarok társadalmi-gazdasági helyzetének megismeréséhez szükséges – **adatcsoportokat**, és azok beszerzésével kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat;
- javaslatot tesz a Kárpát-medencei magyarok nagymintás kérdőíves adatfelvételének **mintavételi eljárására és a minta területi eloszlására**, a négy nagy határon túli magyar közösségre reprezentatív módon;
- ismerteti az adatfelvétel **elméleti és módszertani kereteit**;
- összegyűjti a téma legfontosabb **szakirodalmi** referenciáit;
- javaslatot tesz az adatfelvétel során használandó **kérdőív** tartalmi elemeire: bemutatja az egyes témák Kárpát-medencei vizsgálatának szükségességét, indokoltságát, érvényességét és lehetséges kérdésfelvetéseit;
- ismerteti az adatfelvétel próbakérdőívét, valamint a tesztelés után megszűrt, végleges, lekérdezhető változatot, melyből előbbi összesen 129 kérdést, míg az utóbbi 93 kérdést tartalmaz;
- a fentiekkel összefüggésben kijelöli a főtevékenység egyes **további kutatási tevékenységeinek** a kereteit.

Népességelőrebecslés

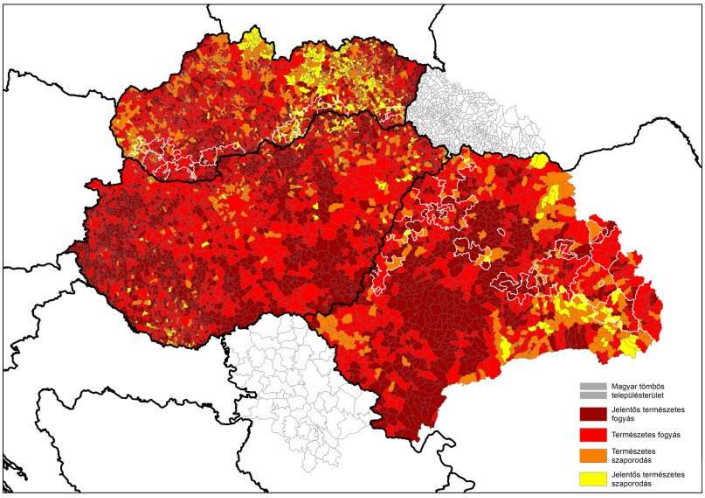
A demográfiai öregedés, vagyis az idősebb korosztályok arányának növekedése egész régiónkban meghatározó jelenség. Az ehhez kapcsolódó jövőbeli folyamatokra való felkészülés érdekében a KSH Népességtudományi Kutatóintézettel közösen megvizsgáltuk az **egyéni és társadalmi idősödés közelmúltbeli és jövőbeli várható alakulásának különböző aspektusait** a külhoni nemzetrészekben és Magyarországon, különös tekintettel az összlakosság és a magyar népesség közötti eltérésekre. Mindehhez a demográfia klasszikus indikátorai mellett olyan új mutatószámok alkalmazására is kísérletet tettünk, amelyek más tényezők bevonásával vagy az életkor más aspektusból való

megközelítésével mutatják be az öregedés jelenségét, annak **társadalmi szintű kihívásait, terheit**.

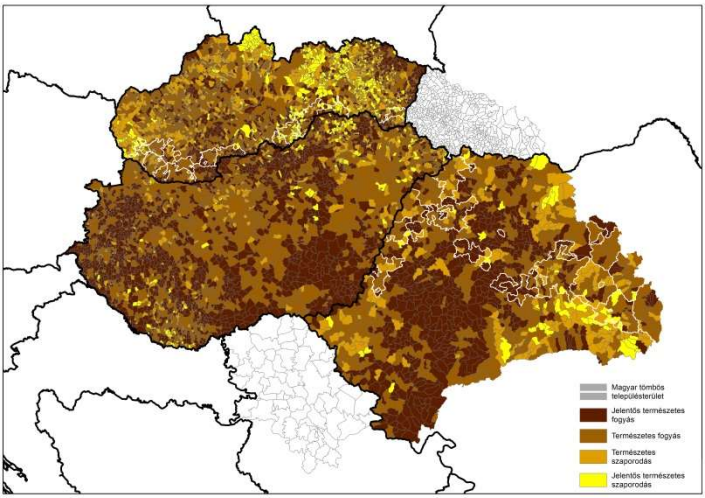
Kárpát-medencei adatbázis

A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzetének, pozícióinak meghatározásához és előrebecsléséhez elengedhetetlen a **Kárpát-medence országainak széleskörű statisztikai ismerete.** A projekt során ezért jelentős erőforrást csoportosítottunk az ehhez szükséges **adatok begyűjtésére/beszerzésére és kezelésére** a lehető legrészletesebb földrajzi és tematikus bontásban. Az egységes rendszerben tárolt adatok **alapját képezhetik egy jövőbeli Kárpát-medencei online információs és területi információs rendszernek**.

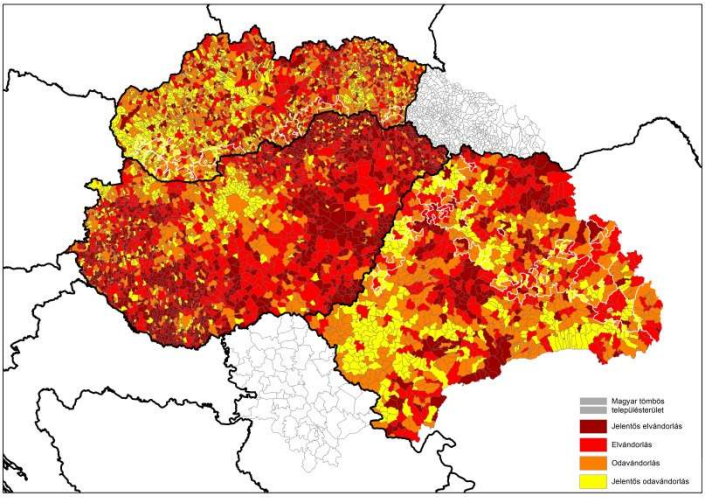
A **területi statisztikai adatok** közös jellemzője, hogy egy adott időpontban és területi közigazgatási szinten az érintett ország összes területegységére (pl. összes járására) vonatkozóan rendelkezésre állnak. Ennek következményeképp egy adott területi statisztikai mutató elemzése során – szerencsés esetben – nem csak egy ország teljes területére vonatkozóan, illetőleg az országot jellemző **területi különbségek** kapcsán kaphatunk átfogó képet, hanem a **Kárpát-medence különböző térségeit** is össze tudjuk hasonlítani a mutató mentén. A beszerzett adatbázisok feldolgozása így lehetővé teszi a **projektben vizsgált országok magyarlakta térségeinek átfogó, részletes területi bontású összehasonlító elemzését** is (ld. az ábrákon).

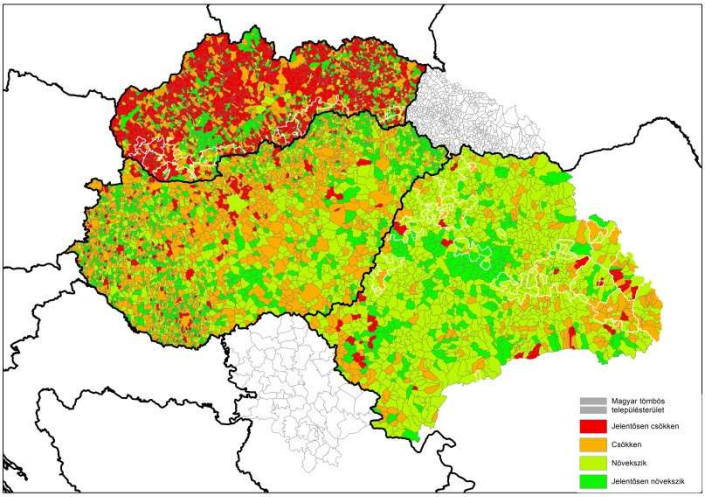

Természetes szaporodás/fogyás a vizsgált térségekben, 2001-2016 *(NSKI, 2019)*
(adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal 2019, Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2018, Román Nemzeti Statisztikai Intézet 2018)

Természetes szaporodás/fogyás a vizsgált térségekben, 2011-2016 *(NSKI, 2019)*
(adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal 2019, Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2018, Román Nemzeti Statisztikai Intézet 2018)

Vándorlási egyenleg a vizsgált térségekben, 2001-2016 *(NSKI, 2019)*
(adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal 2019, Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2018, Román Nemzeti Statisztikai Intézet 2018)

Vállalkozások számának alakulása a vizsgált térségekben, 2011-2016 *(NSKI, 2019)*
(adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal 2019, Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2018, Román Nemzeti Statisztikai Intézet 2018)

Kérdőíves adatfelvétel

A Kárpát-medencei magyarság **társadalmi jól-létét vizsgáló kérdőíves adatfelvétel** kiterjedt a külhoni nemzetrészekre 2018 őszén egy 2000 fős mintára, **Életminőség és jólét 2018** néven. (A felmérés ezt követően további kiterjesztésre kerül, majd magyarországi vizsgálatokkal is kiegészül.)

Életminőség és jólét 2018

A külhoni nemzetrészeket vizsgáló felmérés kérdőíve tematikusan három nagyobb blokkra oszlik: vizsgáltuk a külhoni magyarok **gazdasági helyzetét és a gazdaság szerveződésének etnikai vonatkozásait**, az **életminőség és a jól-lét viszonyait**, valamint helyet kapott benne egy **demográfiai módszertani blokk**, amely a Kárpát-medencei magyarság demográfiai előreszámításához szükséges kettős lakhelyre vonatkozó kérdéseket tartalmaz. Kérdőívünk megalkotásakor elsődleges szempontunk volt, hogy az messzemenően szolgálja a Kárpát-medencei magyar adatbázisok kialakítására vonatkozó kutatási célkitűzésünket. Ennek szellemében a kérdéseket úgy alakítottuk ki, hogy **összevethetőek legyenek (korábbi) nemzetközi kutatásokkal,** ezáltal biztosítsák az egyes témákban **az anyaország, valamint a szomszédos országok eredményeivel való összevetést**. A tematikus blokkok olyan új témákat, illetve megközelítéseket is tartalmaznak, amelyeket **eddig nem alkalmaztak ilyen átfogóan a Kárpát-medencei magyarságra vonatkozóan**.

Döntéshozók és közvéleményformálók kutatása

A Kárpát-medencei magyarság népesedési, társadalmi jövőformálásban érintett döntéshozóinak és véleményformálóinak kutatását a határon túli magyar régiókban a helyi szerveződéseiken keresztül megragadva vizsgáljuk kvalitatív módszerekkel. Kutatásunkkal az etnikai meghatározottságot kívánjuk letapogatni, feltárva az etnikai szegmentáció gazdasági és politikai jellegzetességeit, megvizsgáljuk

gazdasági összefüggéseit, a magyar közösségek jólétére és jól-létére tett hatását. Figyelmet fordítunk emelett a lokális véleményformálók közösségének belső szerveződéseire, szervezettségére és reprezentációinak kérdéseire is. A kutatást az egyes határon túli régiók olyan kiemelt helyszínein folytatjuk le, ahol a magyarság és a többségi nemzet aránya kiegyenlítettebb.

2.2 Helyzetfeltáró kutatások, elemzések a foglalkoztatás és foglakoztathatóság makroregionális, határon átnyúló tényezőinek, tendenciáinak kimutatására

A Kárpát-medencében jelentős makroregionális különbségek mutatkoznak a magyar népesség **foglalkoztathatóságát, munkaerőpaci helyzetét és állapotát** jellemző mutatókban, ahogyan az egyes térségek **foglalkoztatási tényezőiben és tendenciában** is számottevőek az eltérések. A téma alapos, primer és szekunder kutatásokkal feltárt, kvalitatív és kvantitatív módszerekre egyaránt építő vizsgálatával célunk volt, hogy megismerjük a **munkaerő-migráció fő irányait és központjait**, azonosítsuk az elszívó hatásokat és a vándorlást kiváltó tényezőket.

A **Kárpát-medencei foglalkoztatási helyzetképet** egyrészt a projekt első főtevékenységéhez kapcsolódó adatgyűjtési és adatelőállítási tevékenységek során beszerzett, vonatkozó adatok feldolgozásával és célirányos elemzésével kívánjuk felrajzolni. Másrészt a foglalkoztatás bizonyos részterületei kapcsán külön vizsgálatokat is folytattunk.

Konzorciumi partnerünk például e tevékenységhez kapcsolódóan vizsgálta a **vállalkozói készségek kialakulását támogató ideális környezet** ismérveit, valamint a **fiatalok vállalkozóvá válását** célul kitűző életpálya-modellek kidolgozásának lehetőségeit és a vállalkozóvá válás támogatásának gazdaságfejlesztési lehetőségeit.

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet segítségével pedig elsősorban az **agrárfoglalkoztatás** fókuszba állításával vizsgáltuk a **Kárpát-medence**

határon átnyúló foglalkoztatási kapcsolatait, valamint ezek etnikai vetületeit.

Mindezek a kutatások, vizsgálatok hozzájárulnak egy **egységes Kárpát-medencei foglalkoztatási tér tervezéséhez és kialakításához**, ami kedvező hatást gyakorolhat a magyarországi konvergencia régiókban élők foglalkoztatási helyzetére is.

2.3 Határon átnyúló foglalkoztatási modellek kidolgozása, mintaprogram(ok) kísérleti megvalósítása

Ahhoz, hogy a Kárpát-medence magyarlakta régiói, helyi és makroregionális közösségei gazdaságilag megerősödjenek, a foglalkoztatás terén olyan eszközök, módszerek alkalmazására van szükség, amelyek képesek határokon átívelően kihasználni a munkaerőpiac és regionális gazdaság erőforrásait. A **határon átnyúló foglalkoztatás erősítése érdekében** ezért a HROD Emberi Erőforrás és Szervezetfejlesztési Kft-vel együttműködésben megvizsgáltuk Magyarország határon túli foglalkoztatási kapcsolatait, kiemelt figyelmet fordítva a határon átívelő foglalkoztatás terén működő **jó gyakorlatok gyűjtésére**, azok **adaptálhatóságának vizsgálatára**, valamint a vizsgálat eredményeire alapozott **új modellek kidolgozására és kísérleti megvalósítására**. A főtevékenység keretében ennek megfelelően Kelet-Magyarország két eltérő társadalmi-gazdasági helyzetű határ menti térségében egy-egy **foglalkoztatási mintaprojektet** valósítottunk meg.

Kelet-Magyarország és a szomszédos országok határ menti térségeiben – rurális karakterük révén – az agrárium kitüntetett szereppel bír és a termőföld olyan helyben elérhető erőforrás, amely nagy gazdasági potenciált hordoz. Ennek tükrében a mintaprojekteket a **mezőgazdasági foglalkoztatás** lehetőségére építettük. Az NSKI-ban eddig megvalósult, az **ipari kender termesztésével és feldolgozásával** kapcsolatos kutatások során kialakult tapasztalatok pedig arra sarkalltak minket, hogy a mintaprojektek a mezőgazdasági

foglalkoztatáson belül is ezt a konkrét irányt vigyék tovább. Emellett az a felismerés is vezérelt bennünket, hogy az ipari kenderben komoly lehetőségek rejlenek, tekintve a növény világpiaci felértékelődését, valamint a kender termesztéséhez szükséges **kedvező adottságok meglétét a Kárpát-medencében**.

A két foglalkoztatási mintaprojekt helyszínei között – rurális jellegük azonossága mellett – számos különbség áll fenn, melyek **eltérő megoldások alkalmazását teszik szükségessé** a két térség esetében. A **Borsod-Abaúj-Zemplén megyében** megvalósuló mintaprojektünkben az etnikailag és szociálisan egyaránt **szegregátumot képző falvak** jelenségére fókuszáltunk. Ehhez igazodva egy olyan **közösségi vállalkozást** terveztünk, amelynek tagjai egymás javát keresve, egymást kiegészítve, segítve gazdálkodnak, miközben az **elsődleges munkaerőpiacról kiszoruló személyek foglalkoztatása** is megvalósul.

A **Csongrád megyei** pilotprojektben ezzel szemben az alacsony jövedelem miatt elköltöző aktív népesség problémájára helyeztük a hangsúlyt, ezért az **önfoglalkoztatásban dolgozók**, valamint a kis**- és közepes vállalkozások** jövedelmezőségét növelő, innovációt serkentő **vertikális együttműködés** létrehozását képzeltük el. Fontos szempont, hogy a tapasztalatok szerint a határon átnyúló foglalkoztatás egyik legfőbb mindenkori jellemzője a **térségi szereplők hálózatosodásának megszervezése** volt – leginkább a foglalkoztatási paktumokon keresztül. Így az együttműködésen alapuló projektek magukon hordozzák a határon átnyúló integráció lehetőségét is.

A főtevékenység legfontosabb eredményei

- **Jógyakorlatok gyűjtése**: A mintegy ezer megvizsgált, foglalkoztathatósággal kapcsolatos jógyakorlat közül negyven esetében jelenik meg az ipari kender termesztése vagy feldolgozása. Az ipari kenderrel kapcsolatos foglalkoztatási példák általában állami szerepvállalást jelentő, és **magasabb munkanélküliséget feltételező közmunkaprogramok keretében** működnek.

- **Terepi kutatás, koncepcióalkotás**: A kutatás kezdeti fázisában **fókuszcsoportos interjúk és prominenciavizsgálatok** valósultak meg, amelyeken a térségi tapasztalati szakértőink segítségével a kendergazdaság lehetséges **térségi szereplőit** szólítottuk meg. Fő célunk az volt, hogy bepillantást nyerjünk a releváns szereplők gyakorlati tevékenységeibe, felfogásukba, értelmezéseikbe és érdekeikbe. Emellett a terepi kutatás szükséges volt egy olyan **koncepció kialakításához**, amely a modellalkotás, illetve a stratégiai tervezés során jól operacionalizálható, és hatékonyan illeszkedik a vállalt feladathoz.
- **A mintaprojektek megtervezése**: Az előzetes kutatások és toborzások során szerzett megfontolásokra, valamint partnerekre alapozva egy **közösségi vállalkozást szolgáló üzleti modell**, illetve egy **ágazati együttműködést támogató szervezetfejlesztési terv** került kidolgozásra.
- Az elkészített üzleti és szervezetfejlesztési tervek alapján megtörtént a **mintaprojektek kísérleti megvalósítása és monitorozása** is. A pilotban részt vevő vállalkozások, szervezetek számára **tanulási lehetőségeket** (műhelymunkák, tapasztalatcserék, képzések), valamint **tanácsadói támogatást** (mentorálás, egyes tartalmi elemek kidolgozása) is biztosítottunk.

Következtetések

Az összegyűjtött tapasztalatok szerint Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben a feldolgozó kapacitások hiányában az **alapanyagtermesztés** tűnt indokoltnak. Ennek megfelelően egy olyan közösségi vállalkozás létrehozása kezdődött el, amelynek tagjai egymás javát keresve, egymást kiegészítve, segítve kezdenek bele az újszerű tevékenységbe. Az ipari kender biztos jövedelmezőségével kapcsolatban megfogalmazott kérdések a bevont **gazdák jelentős részénél mutatott fokozott kockázatkerülést**. Ennek ellenére az időközben kulcsszereplővé vált gazdák körében tovább folyt a megkezdett munka, melynek során az elsődleges munkaerőpiacról kiszorult személyek foglalkoztatása is megtörtént. Ez

fontos eredményekkel szolgált, hiszen a bevont szereplők többsége számára az **egyszerű, betanítható munka elvégzése is alapvető kihívást jelentett**. Mindez megerősítette azt a prekoncepciót, hogy az **elsődleges munkaerőpiacról kiszoruló emberek foglalkoztathatósága** – a készségfejlesztéstől kezdve, az oktatáson keresztül a mentorálásig – **nagyon komoly szociális munkát igényel**.

A Dél-Alföldön, elsősorban Csongrád, illetve Békés megyében az ipari kender nem számít abszolút újdonságnak, ennek megfelelően a termesztésben, valamint a feldolgozásában egyaránt találkozhatunk **gazdákkal, vállalatokkal és önkormányzatokkal**. A térségben a borsod-abaúj-zempléni modell szereplőivel ellentétben nagyobb tőkeerő, és az ezzel járó **magasabb kockázatvállalási hajlandóság** volt megfigyelhető. A lokális szereplők részéről határozott egyéni elképzelések, tervek, sőt már megkezdett tevékenységek mutatkoztak az ipari kender termesztésével és feldolgozásával kapcsolatban, így a térségben inkább a **témában érdekelt felek munkájának összehangolása és egy közös vízió kialakítása** tűnt indokoltnak. Mindez a kidolgozott szervezetfejlesztési terv végrahajtását jelentette, melynek eredményeként jött létre a **Kender innovációs platform** (KIP). A tapasztalatok rávilágítottak arra, hogy az egyes szereplők közötti személyes konfliktus, különféle kommunikációs nehézségek, vagy a proaktivitás hiánya milyen mértékben képes hátráltatni az együttműködés egészét.

A mintaprojektek megvalósítása során olyan modellek kialakítására tettünk kísérletet, amelyek **mezőgazdasági termelésen alapulnak, állami dotáció nélkül is fenntarthatók, hatékonyan igazodnak a lokális viszonyokhoz és a határon átnyúló foglalkoztatás lehetőségét is magukon hordozzák**. Elmondható, hogy a megvalósított mintaprojektek összességében olyan **alapvető tapasztalati információkat** nyújtottak, amely elengedhetetlenek a jövőben megvalósítandó hasonló foglalkoztatási projektek számára. A tapasztalatok eredményeként több szakpolitikai javaslat is megfogalmazódott. A hasonló, lokálisan kidolgozott és eredményesen működő határon átnyúló foglalkoztatási programok például az **állami**

szociális- és foglalkoztatáspolitika részei lehetnének, annak helyi szintű, és a helyi körülményekhez jól illeszkedő változataiként.

2.4 A szociális gazdaság határon átnyúló lehetőségeinek vizsgálata

A projekt keretében a Kárpát-medence országaira vonatkozóan a **szociális gazdaság határon átnyúló lehetőségeinek** vizsgálatára is sor került. A szociális gazdaság az EU-n belül is egy meglehetősen **szerteágazó értelmezésű fogalom**, melynek következtében más és más a szociális gazdaság jogi környezete az egyes tagállamokban. A törvényi besorolásban és jogszabályi környezetben mutatkozó országonkénti eltérések pedig jelentősen megnehezítik a Kárpát-medencei EU tagállamokban a szociális gazdaságban működő szereplők együttműködéseit, közös fejlesztési kezdeményezéseit is.

Ezért a Kislépték Egyesülettel együttműködésben készített, a *Szociális gazdaság jogi környezetének vizsgálata a Kárpát-medence országaiban* című kutatási anyagban az EU hivatalos szervei által elfogadott és használt definíció mellett feltártuk az érintett országok vonatkozó meghatározásait, illetve körbejártuk a **szociális gazdaság jogi környezetének általános, a helyi sajátosságokat is magába foglaló működési elveit** a Kárpát-medence országaiban. A vizsgálat keretében hat **országtanulmány** készült, amelyek Magyarország, Románia, Szlovákia, Ausztria, Szlovénia és Horvátország szociális gazdaság témakörébe tartozó jogszabályait értékelik és foglalják össze. Emellett készült egy külön kutatási anyag az Európai Unió szociális gazdaságot meghatározó és működését támogató joggyűjteményeiből is.

Az elkészült **országtanulmányok** öt nagyobb témakörben vizsgálják a szociális gazdaság jogi környezetét az adott országokban:

1. A szociális gazdaság fogalma, működésének feltételei, szabályozása, a szociális vállalkozásként működő jogi formák.
2. A szociális szövetkezetek működése és jogi környezetük jellemzői, szövetkezeti formák bemutatása, alapításuk feltételei.

3. A kistermelői élelmiszer-előállítás és értékesítés szabályai; a kistermelők nyilvántartása és tevékenységeik szabályozása; jogosultságaik, s az állam által biztosított, igénybe vehető támogatások ismertetése. A határon átnyúló, vagy határmenti értékesítés lehetőségei; a helyi termék fogalma, meghatározása jogszabályok mentén.
4. A földhasználat kérdése, a földszerzés törvényi szabályozása.
5. Az adó- és járulékterhek fajtáinak ismertetése, szociális biztonság: a családi, egészségügyi, szociális, munkanélküli ellátások és segélyek igénybevehetőségének módjai és lehetőségei. A helyi adófajták, társasági és nyereségadó bemutatása, az ÁFA helyi megfelelője, és a termelői adózás módjai.

A tanulmányok **kiemelkedő eredménye**, hogy a szociális gazdaság tárgykörébe tartozó, országonként sokszor eltérő módon értelmezett és alkalmazott fogalmakat, definíciókat és jogi kategóriákat – azok országonkénti meghatározása és értelmezése mellett – **országonként párhuzamba állítva meg is felelteti egymással**.

A főtevékenység célja volt egy olyan, döntéshozók számára készített javaslati anyag kidolgozása is, amely a **határon átnyúló együttműködések jogi akadálymentesítéséhez** nyújt segítséget. A *Jogi akadálymentesítés lehetőségeinek vizsgálata a Kárpát-medencében* címet viselő anyag kiemelten foglalkozik a társadalmi vállalkozások és különböző szövetkezeti formák határon átnyúló vagy határmenti alapításának és működtetésének, valamint a saját és helyi termék határon átívelő értékesítésének lehetőségeivel.

2.5 Közösségi alapú foglalkoztathatóságot elősegítő jógyakorlatok gyűjtése, megosztása

Az elmúlt évtizedben a Kárpát-medence egészében jelentősen megnövekedett az olyan **helyi fejlesztési törekvések** száma, melyek innovatív módon közelítik meg a foglalkoztatás és a foglalkoztathatóság kérdését. Bármennyire is sikeresek azonban a

gazdasági, társadalmi és környezeti kihívások kezelésében, ezek a kezdeményezések a legtöbbször megmaradnak a lokalitás szintjén, egymástól elszigetelten, sokszor egymásról nem is tudva működnek, **magukban küzdenek a fennmaradásért**. A projekt keretében ezért ezeknek a kezdeményezéseknek a feltárásával és megismerésével kidolgoztunk egy **komplex Kárpát-medencei jógyakorlat azonosítási és értékelési rendszert**, kialakítottunk egy átfogó **jógyakorlat tudásbázist**, és megkezdtük az eredmények széleskörű disszeminációjának előkészítését egy honlap műszaki-szakmai megtervezésével.

A foglalkoztatás elősegítését célzó projektek, jógyakorlatok felkutatását és – komplex értékelési rendszer keretében történő – feldolgozását a Pannon.Elemző Iroda Kft. segítségével végeztük el. Alkalmazott értékelési rendszerünk amellett, hogy igazodik az NSKI saját kutatásaihoz, jógyakorlat gyűjtéseihez és stratégiai ágazati prioritásaihoz, nagyban merít az **európai uniós és a magyarországi jógyakorlat-gyűjtemények módszertanából**, amelyek közt szerepel az Európai Fejlesztési Hálózat (ENRD), az Egyesült Nemzetek Szervezetének Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete (FAO), a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH), a Nemzeti Vidékstratégia 2020, és az Esély Szociális Közalapítvány jógyakorlat-gyűjteménye. Az értékelési rendszer konklúziójaként kialakítottuk az **ígéretes kezdeményezés**, a **jó példa** és a **jógyakorlat** összefüggő és egymásra épülő fogalmi rendszerét és meghatározását.

Eredményeink **közzétételének** első lépéseként megterveztük a műszaki-szakmai tartalmát annak a honlapnak, amely a kidolgozott értékelési rendszerünk szerint tárja a nagyközönség elé a közösségi alapú foglalkoztathatóságot elősegítő kezdeményezéseket. Ennek érdekében kialakítottuk a honlapon történő bemutatás-megjelenés metódusát, a szakmai értékelési rendszer működésének és működtetésének menetét lépésről lépésre, figyelembe véve a jogi követelményeket is. Terveink szerint a szakmai bemutatás mellett a honlapon lehetőség lesz a **kapcsolatépítésre, információ- és tapasztalatcserére** is. A megvalósítás érdekében felvettük a kapcsolatot előzetesen gyűjtött ismereteink alapján a közérdeklődésre is potenciálisan számot tartó mintegy

harminc projekt fenntartójával, projektgazdájával, akiknek felkínáltuk azt a lehetőséget, hogy elsőként kerülhetnek fel szakmai portálunkra.

2.6 Hagyományokon alapuló közösségfejlesztő rendezvények

A projekt harmadik főtevékenysége, vagyis a **határon átnyúló foglalkoztatási modellek kidolgozása** és a **mintaprojektek kísérleti megvalósítása** számos olyan alkalmat igényelt, amelyeken az érintetteknek lehetőségük van személyes találkozás keretében átbeszélni az aktuális feladatokat. Ezért a projekt keretében megrendezésre kerültek olyan **tudásmegosztó és közösségfejlesztő rendezvények** is, melyek leginkább a foglalkoztatási modellek kidolgozása és a mintaprojektek kísérleti megvalósítása köré szerveződtek.

Az első ilyen alkalomra Békéscsabán került sor, melynek keretében a résztvevők megosztották egymással a Kárpát-medence különböző térségeiből gyűjtött, **közösségi alapon működő jó gyakorlatok** kapcsán szerzett tapasztalataikat. Volt szó emellett a hátrányos helyzetű kistérségek, települések **felzárkózási lehetőségeiről** is. A résztvevők a rendezvényen megvitatták a **dél-alföldi foglalkoztatási modell** kidolgozásának lehetőségeit, illetve a kapcsolódó tevékenységek célterületeit és lehetséges módszereit.

A Gyöngyösön megtartott második tudásmegosztó rendezvényen a résztvevők az **észak-magyarországi foglalkoztatási modell** részleteiről értekezve folytatták az elkezdett munkát, kijelölve kapcsolódó tevékenységek célterületeit és lehetséges módszereit.

A Békéscsabán megrendezésre került harmadik rendezvény célja a **foglalkoztatási modellek** alapján megtervezett **mintaprojektek** elindítása volt.

A negyedik rendezvény szintén Gyöngyösön került megrendezésre, melynek keretében a résztvevők megosztották egymással az **észak-magyarországi foglalkoztatási modell és mintaprojekt** megvalósítása

kapcsán eddig gyűjtött tapasztalataikat, valamint megvitatták a modell kiterjeszésének lehetőségeit.

Az ötödik, békéscsabai rendezvény célja a **dél-alföldi foglalkoztatási modell és mintaprojekt** megvalósítása kapcsán eddig gyűjtött tapasztalatok megosztása, valamint a modell kiterjeszési lehetőségeinek megvitatása volt.

2.7 Kutatási eredményeken alapuló fejlesztési tematikák, javaslatok kidolgozása a magyarországi határ menti területek számára

A projekt speciális célkitűzése, hogy a megvalósuló kutatások ne csak a szűkebb-tágabb tudományszakmai közeget szolgálják, hanem legyenek a **döntéselőkészítésben, szakpolitikai munkában** is használható, alkalmazott eredményei is.

Ehhez igazodva – a projekt különböző témájú és irányultságú kutatásaiból előálló szakmai anyagok szintetizálásával – elsősorban a határmenti térségek számára fogalmazunk meg **szakpolitikai javaslatokat** és **lehetséges beavatkozási irányokat**, amelyek segítik a közösségépítés és a társadalmi felelősségvállalás nagyobb feladatait is.

Kapcsolat

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.
Tel.: 06-1-795-2173, Email: info@nski.gov.hu

Projektmenedzser: Szigeti Anita (anita.szigeti@nski.gov.hu)

Szakmai vezető: Schwarcz Gyöngyi (gyongyi.schwarcz@nski.gov.hu)

A kutatási eredmények elérhetők a következő címeken:

- http://www.nski.hu/efop-1-12-17-2017-00003_hu.html
- http://www.karpathaza.eu

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE